

MEDLEMSBLAD

FORORD

Denne gangen har vi ekstra fyldig dekning av Marken, både ved sjefen sjøl og en markensgjest.

Ellers får vi høre at aktiviteten er stor med bygningprosjektene våre: Mølla og Sjøviksaga, her trengs det dugnadshjelp. Vi får referat fra kjerkevegsmarsj og dagstur til Oslo omegn.

Oddvar har kommet over ei bok av Eilert Sundt, og har plukket ut mye interessant stoff. Sundt har skrevet mange bøker om folkelivet omkring 1850, og vi får nok høre mer fra ham i senere medlemsnummer.

Fra Rudolf Bråtens gamle papirer har vi med en beskrivelse av de viktigste fløtervassdragene i bygda. Vi har også med noen gamle bilder, som vi bare kan håpe blir tydelige nok.

Selv om sola nå skinner fra skyfri himmel, så blir det vel mørkere kvelder snart. Da er det igjen tid for å sende noen ord til medlemsbladet!

Finn Åberg

Nr. 94 September 2002

NYTT FRA LAGET

Austmarka-Marken 2002

Marken er igjen vel overstått, og vi er veldig fornøyd. Værgudene viste seg fra sin beste side, og folk strømmet til Tunet.

Georg Reiss stod for åpningen av Marken, som vanlig var han hel-proff, men likevel så nær, vi er heldige som har ham i bygda vår. TUSEN TAKK, Georg!

Også i år hadde vi mange flinke kremmere, og vi håper at de er fornøyd med salget. Det er trivelig at så mange av dem vil være med på Marken.

I år prøvde vi med å endre litt på matutvalget. Det vi ikke tør forandre på er servering av gritstappe, den hører med! Alt vi hadde av gritstappe, skremjølsvafler og panneresk ble solgt, og det gikk unna av is, brus etc. også. Det virket som om lirekassa vakte gamle minner hos mange, jeg hørte flere besteforeldre som forklarte barnebarna at det var slik det var før i tida.

Vi hadde noen "veteraner" som stilte opp og viste oss kjøretøyene sine, de satte sitt preg på dagen, og vi sender takk til dem.

Takk også til tjærebrenneren som på god, gammeldags måte viste oss hvordan tjære ble til før i tida.

Markensdagen ble som vanlig avsluttet med auksjon, og det var mange som fikk kjøpt ting de ønsket seg eller slett ikke trengte!

På kvelden var det dans hvor DANZIT spilte helt topp musikk. Vi hadde nok ønsket oss en del flere besøkende på kvelden, men det kolliderte med andre sammenkomster i bygda, og da måtte det bare bli slik.

Fredag kveld hadde vi en koselig sammenkomst rundt nyingen, mange møtte opp, og det virket som om alle koste seg. Strengemusikken, Georg og Helge Reiss og katta hans Kjell satte sitt helt spesielle preg på kvelden. De fram møtte kjøpte mange lodd, og det gikk unna av kaffe og kaker også.

Marken er avhengig av en ting: Dugnadsfolk. Og de er det heldigvis mange av på Austmarka! Alle stiller opp og gjør en utrolig innsats for Historielaget; vi takker ALLE som på sin måte har vært med og bidratt til nok et vellykket arrangement!! Og selvfølgelig sender vi en like stor takk til alle dere som møtte opp!

Vennlig hilsen Bjørg

En markensgjest har ordet:

Som så mange ganger ellers i livet, kommer de fineste opplevelsene overraskende. Det kan jeg trygt si om den fine stemningen jeg følte på Tunet fredag 2. august. Austmarka-marken var jo egentlig på lørdag, så jeg ventet meg ikke så mye av den kvelden. Jeg gikk vel nærmest dit for å se om jeg traff kjente, været viste seg også fra sin aller beste side. Senere fikk jeg høre at Åges avtale med de høyere makter ble utvidet til å gjelde denne kvelden også.

I det samme jeg sneiet inn på den gamle idrettsplassen, var over 50 år som strøket bort, og minnene fra vi lekte på "saga", taterfølget, kjente fjes fra den gang ble plutselig så virkelige. Det er vel i historielagets ånd at vi skal grave litt bakover i tiden, så da er det sikkert greit å bli litt nostalgisk.

Etter hvert fyltes krakker og benker som var plassert rundt "NYINGEN". Åge Sørmoen ønsket velkommen og tente på never og fliser som var puttet inn mellom tømmerstokkene som lå stablet oppå hverandre. Jeg hadde ingen aning om hvordan en nying så ut, så overraskelsen ble dess større når den skulle tennes. Skal ikke prøve meg på detaljer, men i alle fall 3 stokker som lå pent stablet, og den øverste brant i full lengde, så det ble et langt bål som varmet godt. Hvis jeg forsto riktig, så var dette en oppfinnelse som særlig fløterlag praktiserte i gamle dager. "Taterfølget" sang og spilte mens kaffesalget gikk unna.

Kveldens høydepunkt var uten tvil da skuespiller Helge Reiss underholdt. Det var en lydhør og interessert forsamling som koste seg rundt nyingen. Særlig over fortellingen om katta som ble kjæledeggen for mor og døtrene i huset, mens far følte seg alvorlig tilsidesatt og tok sin hevn. Hele kvelden hadde vi vært vitne til ei katta som spankulerte rundt bålet og gjorde seg til for oss. Mens Reiss riktig mesket seg i sitt, skal vi kalle det kattehat, rettet katta på ryggen og skulte opp på ham. Det hører med til historien at katta både klorte og beit sin eier da den skulle bæres heim.

Lørdag, selve Austmarka-markensdagen, opprant med strålende sol. Det var Georg Reiss som i år hadde æren av å åpne dagen, eller skal vi heller si at vi hadde æren av at han ville åpne dagen for oss. Han er en utrolig flott musiker som vi har hatt gleden av å høre mange ganger tidligere.

Han tilbringer flere dager av året "austa kufella", og har utvilsomt vært med på å heve musikkinteressen i bygda flere hakk oppover.

Bygdefolket var i aktivitet fra tidlig på morgenen. Salgsboder skulle plasseres, gritstappe kokes og vaffelrøre i litervis lages. Alt skal organiseres og helst klaffe med en gang. Den gamle idrettsplassen bugnet av gamle og nye varer som skulle selges. Fra salgsbodene kunne vi få kjøpt alt fra barne-senger til poteter. Det var bestemødre med barnebarn som solgte håndarbeid og planter i potter, og hobbybønder med markens grøde.

Noen hadde tydelig tømt kott og garasjer for å prøve å få solgt "akkurat den tingen" til noen som manglet "akkurat den tingen" i "sine" kott og garasjer.

Inngjerding med dyr manglet heller ikke i år. Barna fikk prøvd sine rideferdigheter på ponniene.

Nytt av året var visstnok kortesjen av veteranbiler. Det var tydelig at det lå mange timer med gnikking og polering bak. Flott var det i alle fall.

Klokka 16.00 startet auksjonen fra låvebrua. Jeg er ikke sikker på hverken priser eller kvalitet, men budene gikk unna, kanskje litt tregt. Noen fikk en godbit for en billig penge, og noen kjøpte vel katta i sekken.

På vegne av oss som var der, vil jeg rette en takk til alle dere som på en eller annen måte bidro slik at vi kunne være der og nyte godt av alt dere gjorde for oss. Vi kunne bare sitte på en benk og prate med kjente som vi ikke hadde sett på mange år, se oss rundt etter enda flere kjente og riktig fråtse i gamle minner. Håper vi la igjen noen kroner i kassa.

Om kvelden var det dans på "Stråhatten". Jeg var ikke der, så jeg kan ikke bedømme hverken musikk eller folkeliv. Ryktene sier at det var god plass på dansegulvet. Kanskje det var en ide å legge dansen til fredagskvelden?

P.S. Jeg holdt på å glemme lirekassa, den velkjente spesielle låta som en "dertil egnet kledd mann og dame" sveivet og sveivet. Er det upassende å si: Har ikke fjæra gått av, så sveiver de enda? Den holdt ihvertfall hele lørdagen.

Nye medlemmer:

Sigvart Vetle Olsen. Geir Svendsen, begge Oslo. Kjell Gustav Brunsell, Høvik. Stein Skarnes, Lørenskog. Wenche Sørli, Kongsvinger.

Gaver til laget.

Vi takker så mye for følgende gaver:

Fra Kåre og Laila Støkker: Husgeråd og duker.

Fra Grethe og Kjell Eriksen: Innrammet bilde av Austmarka kirke og gamle kjøkkenting.

Fra Reidun Roos: Stor kjele, samt tre gjenstander som ble brukt til utlodning ved Austmarka Marken.

Fra Ove Strandseter: Apparat som trolig er brukt til å stanse ut tall og bokstaver på metallplate. Gjenstanden fulgte med i en gammel Volvo PV som Ove kjøpte på Hokkåsen.

Vi må også nevne at Liv og Øyvind Lund som vanlig har gitt geranier til å pynte opp i vinduene i Bråta-stua. Derfra har vi også fått tilbud på 20 hagebenker som vi får for godt under materialpris.

Kjerkevegmarsj

Mandag 29.juli ble det arrangert marsj fra Billingen til Eidskog kirke på Matrand, en strekning på ca. 13 km. Årets marsj ble en oppfølging av fjorårets da vi gikk kjerkevegen fra Brødbøl til Billingen. Våre forfedre på Austmarka brukte denne vegen til alle kirkelige handlinger fram til vi fikk egen kirke i 1858.

For vel 20 år siden ble kjerkevegen ryddet og merket av Eidskog Historielag. Men stien var ikke vedlikeholdt, så det viste seg at den var ganske gjengrodd. Ved hjelp av Finn Lindberg og Kåre Delviken fikk vi ryddet stien fra Billingen og opp til Aursjøen. Resten av strekningen ble gått på skogsbilveg.

Det var 17-18 deltakere på marsjen som gikk i varmt, fint sommervær. Kl. 18.00 var alle framme og deltok i olsokgudstjeneste utenfor kirken på Matrand, hvor det også var underholdning og god bevertning.

I Eidskog Museums- og Historielag er det interesse for å rydde opp igjen hele kjerkevegen fra Billingen til Matrand i samarbeid med Austmarka Historielag.

Tur til Bogstad og Maridalen

Lørdag 17. august deltok vel 40 av våre medlemmer på tur til Oslo. Første mål på turen var Bogstad gård, beskrevet som en av Norges vakreste herregårder. Bogstad har vært bolig for kjente familier som Leuch, Anker, Egeberg og Wedel Jarlsberg fra 1700-tallet og fram til 1955 da gården ble skjenket til en stiftelse.

Etter interessant omvisning på Bogstad gikk turen til Maridalen og Nordmarka. Her møtte oss en meget kyndig omviser, Ole Svendsen, utflyttet austmarking og attpåtil medlem i Historielaget. Ole har bodd og arbeidet i Maridalen og Nordmarka i 55 år, og det er ikke mange som kjenner området bedre enn han. I tillegg forteller han levende og godt, så turen ble svært utbytterik. Vi besøkte Kikut-stua for god lunsj og fikk kjennskap til boplasser og skogsdrift i Nordmarka.

Kaffe og vafler ble servert på bygdetunet i Maridalen. Dette tunet har Ole Svendsen tatt initiativet til, og vi ble imponert over den oversiktlige utstillingen av gjenstander fra Nordmarka og Maridalen de kunne vise fram. Besøket ble avsluttet ved kirkeruinene i Maridalen.

Vi sender en stor takk til Ole Svendsen og broren Kåre for god mottakelse og til Finn Ivar for behagelig kjøring som vanlig.

Åge.

Flinke dugnadsfolk

I skrivende stund pågår innspurten for restaureringen av Holmen Mølle. Den gamle sementtaksteinen blir byttet ut med bølgeblikk, panelingsbord blir skiftet ut, vegger blir rettet opp, bunnsviller rettet opp og hele bygget blir malt utvendig.

Vi har leid inn Tor Sørum til å lede byggearbeidet, og i tillegg har det vært en stab av flinke dugnadsfolk i sving: Jan Berg, Kjell Eriksen, Sissel Solvin, Oddvar Jakobsen, Kjell Jørgen Nordkvist, Aud Dybing, Kjell Sørmoen og Finn Åberg. Kanskje har det dukket opp flere dugnadsfolk etter at dette er skrevet. Takkes bør også Tor Arne Gunnarsbråten for gratis transport av stillas og panelingsbord, Knut Eriksen for utlån av traktorhenger, Ø.M. Fjeld for utlån av 135 kvm stillas og Anders Kolbjørnsrud for rimelig levering av byggevarer.

Sjøviksaga

Et annet stort prosjekt for Historielaget nå i høst er å flytte sagbruket fra Sjøvika til Bygdetunet. Når dette leses, regner vi med å være i gang med arbeidet. Nok en gang er vi avhengig av dugnadshjelp. I stedet for å lete opp arbeidsvillige folk, henstiller vi til de som ikke har deltatt på mølla om å melde seg til innsats, stor eller liten, til noen i styret så fort som mulig.

Hus er flyttet

Et av de første husene vi vet er flyttet på Austmarka, er røykstua i nordre Kvernåsen ved Vikeraa. Stua målte 8,6 x 6,2 meter. Den ble flyttet til Borthus i 1860 og står der fortsatt.

Bua i Skjæret i Linna-kroken ble flyttet til Li på 1930-tallet. I 1994 ble den flyttet til Sørli.

Stua i nordre Svartberget ble flyttet til Lørenskog av Skjønhaug. Er det noen som vet årstall og nøyaktig hvor den ble flyttet?

Åge Sørmoen

OM JEGERE OG VÅPEN - JAKT OG FANGST

Det er vel temmelig sikkert at jakt og fangst har betydd mye i naturalhusholdningen i vår fortid. Den familien som hadde en flink jeger i huset, var sjelden i beit for kjøttmat.

Disse kruttbrendte gamlekara hadde sikkert mangt å fortelle fra et langt jegerliv i de store skoger, men de fleste er vel borte nå, og har tatt med seg i graven sin viten om jakt og fangst - dessverre. Men kanskje det ennå lever noen jakthistorier på folkemunne, og kanskje det ennå ligger ei gammel bjørnbørse eller fangstfelle på et stabbursloft? Dette burde vært tatt vare på og gitt en plass i vår kulturhistorie.

Jeg håper at Austmarka Historielag kan være aktivt med og finne en plass for dette i sin historiesamling.

Om det er aktuelt så har jeg en historie å bidra med:

Hans Aaserudhaget var født i 1861, og han var nok en jaktglad kar, både på matvilt og på rovvilt.

Reven var en lei konkurrent på matviltet, så Hans var stadig ute etter den. Han hadde lagt ut selvskudd for reven, men en dag glømt han seg bort og kom borti snubletråden til selvskuddet. Skuddet gikk av, og Hans fikk det i beinet, og måtte etter dette klare seg med trebein resten av livet.

Når dette skjedde, og hvordan, vet jeg lite om, men det jeg vet har jeg fått vite av Hans Myrvang. Hans Aaserudhaget hadde en sønn, August, f. 1888, og han ble gift til Myrvang, så det er naturlig at historien har overlevd der.

Helt fra ungdommen har jeg vært interessert i jakt og våpen, og den børsa som Hans Aaserudhaget skjøt av seg beinet med, har vært i mitt eie en gang, og jeg vet hvor den er også i dag.

Det var en "firelinjers" Remington med "Rolling Block" mekanisme, og laget på Kongsberg i 1872. Den er senere utboret til 28 kaliber hagle, men jeg aner ikke når dette ble gjort. Børsa har engelsk skjefte og lar seg sikre i halvspenn.

Om det er interesse for det, tror jeg nok jeg kan få tak i børsa, og eventuelt henge den på en vegg på bygdetunet.

Kanskje det kunne bli en samling av gamle jaktvåpen, fangstinnretninger - og jakthistorier.

Med hilsen Ole Svendsen

LITT AV HVERT OM BADSTUER OG EILERT SUNDT.

På våre kanter av landet er badstua et kjent begrep for de aller fleste, og da i forbindelse med finneinnvandring og finsk byggeskikk og kultur. Den var et naturlig innslag i bygningsmassen da finnene slo seg ned i våre trakter, og like naturlig er det at ei badstue hører med på et bygdetun som vårt. Åge og Jan sørget derfor for at ei slik badstue ble reist på Bygdetunet i fjor.

Det er skrevet mange utredninger om røykstuer og badstuer opp gjennom årene. En av de nyeste finnes i boka "Det skogsfinska kulturarvet" utgitt av FINNSAM i 2001. FINNSAM er et tverrfaglig nettverk som er dannet blant finnskogforskere i Norge, Sverige og Finland. Avsnittet om badstuer er skrevet av Birger Nesholen.

Jeg visste at Eilert Sundt hadde gitt ut ei bok i 1869 "Om Renligheds-Stellet i Norge" og at han hadde tatt for seg bl.a. badstuer. Boka fikk jeg utlånt fra Deichmanske Bibliotek, og i innledningen skriver Sundt:

"Siden 1851 har Stortinget Termin efter Termin bevilget mig en hel Gage for dette mitt Ønske: at se landet og besøge Folket og samle fortrolig Kjendskap til de lavere Klassers Forholde og Fattigvæsenets Anliggender."

Boka er delt i 10 kapitler, og Sundt har skrevet utførlig og detaljert om spesielle emner som for eksempel :

"Bygningsskikker og Renligheden".

"Klæderne og deres Renholdelse".

"Den Personlige Renlighed".

"Renlighed med Madstellet"

"Haarpynten, Vaskevandskaal, Haandklæde, Lommetørklædet, Børnepleien og forbrug af Sæbe".

Når det gjelder begrepet BAD mener Sundt at våre forfedre betegnet dette med to slag : Bad og laug. Han sier sjøl at han mener å ha kommet fram til klarhet over forholdet i motsetning til andre som har skrevet om emnet, blant andre prof. Keyser. Om ham skriver Sundt:

"En så kyndig Mand som Professor Keyser har ikke opfattet det annerledes, end at han troede, laug og bad kun var to Navne for den samme Ting, han fikk ikke Øie for den ganske særegne Indretning og Maade med det egentlige Bad."

Sundt har sammenlignet opplysningene om bad og laug ved å studere beskrivelsen av fortidas skikk i andre land (Tyskland) med "den endnu levende Skikk og Brug på den ene side hos Finnerne i Finland og deres hidflyttede Landsmænd(Kvænene i Finmarken, Finnene på Finskogen i Hedemarkens Amt) paa den anden Side."

Faktum er uten tvil at en eller annen form for svettebad ved oppvarming av rom eller vatn til damp har eksistert siden oldtiden.

Sundt skriver om bruken av badstuer i Tyskland og sier:

"Forholdet her i Landet monne have været nogenlunde ligedan som i Tyskland hvor især Byernes Badstuer var søgte Steder omtrent som

Kaffehuse og Restaurationer nu om Tide: der var Skarer af Folk, selv Kvinder tog Del, efter Badet fordrev man Tiden på forskjellig Vis, man fandt paa selskabelig Underholdning, med Samtale og Sang og Spil, det udartede ofte til overdaadigt og letfærdigt Levnet. Udskeielserne bleve større og større. Hertil kom tvende Omstændigheder, som indtraf ved Reformationstiden: de mange nye Ider, som være i Omløb i denne bevægede tid trak enda flere Gjæster til Badehuserne hvor de sad og politiserede, og til samme Tid blev man opskræmt ved den nye smitsomme Syke som holdt paa at udbrede sig i Europa (venerisk), og som Badstuerne være altfor gode Plantesteder for. Øvrigheden blev mistænkelig og kom paa sine Steder med Forbud mod Badstuerne, Publikum blev forskrækket og skyede dem, og fra den Tid skriver Badeskikkens Aftagen sig i Tyskland, og, som det synes efter Tysklands Exempel i Danmark, Sverige og Norge. Forandringen synes her at have udbredt sig som en Mode; den er sagtens først indtraadt i Byerne, saa inden de Familier paa Landet, som mest have fulgt By-Skik (Adelige, Embetsmænd); sidst naaede den vel frem til Bønderne som jo pleie, om end langsomt, rette sig efter hva de se for sig i de høiere Stænder.

Den nye Mode naaede ikke til Finnerne og Russerne; men inden den germaniske Verden har den, som det lader til, trengt igjennem overalt."

Badstubading avtok kraftig her i landet, men Sundt nevner likevel at:

"Jeg visste godt om Kvænene i Finmarken(Lyngen, Vadsø og fl.St.) endnu tæmmelig godt have bevaret sin gamle Brug, og med egne Øine havde jeg derhos seet Finnerne paa Finskogen bade, jeg hadde endogsaa personlig badet i en af deres Badstuer."

I likhet med alle som omtaler badstuer, nevner også Sundt om den flerbruksfunksjon badstuene hadde. Han tar vel noe feil når han sier at:

"Badstuerne bruges i vår tid kun til saadanne Ting som at tørke Korn, og som at rense Klæder".

Han skriver så:

"De mistænkte Klæder skulle hænges så vidt mulig lige over Ovnene der det er hedest. Lopperne blive snart urolige, hoppe af og falde ned paa den glohede Ovnene".

Badstubadingen fikk, som Sundt skriver, et vanry også her i landet, og bygningene forfalt så sant de ikke tjente andre formål enn bading. Forfallet varte utover på 1800 tallet og langt inn i 1900. Men i de siste 60-70 årene har interessen for badstubading eller dampbad tatt seg opp, og det bygges egne badstuer i privatboliger og i offentlige bad. Ikke minst har sanitetsforeninger bidratt til økende interesse på landsbygda ved å bygge badstuer i tilknytning til Sanitetens Hus.

Sundt skiller som tidligere nevnt, mellom BAD og LAUG. Om egentlige bad skriver han:

" Det er dette slags som menes når det tales om finske eller russiske bad eller dampbad. Jeg vil derom bruge det Udtryk Badstue-Bad. Ovnene kan gjerne være opløet eller bygget saa simpelt at den mest ser du som en Stenrøs, men det maa være udvalgte Stene, af et Slag som taaler at blive glohede og at skvettes vand paa uden at springe.

Det hørte til Badets Behageligheder at svede dygtig og derunder at vifte Sveden af og svaale de ophedede Lemmer med en Kvast af Birkeløv eller fine myge Birkekviste som dyppedes i Vand."

Om LAUG sier han:

"Til Badet haves et stort Kar (Bygdemaal Kjer, oldnorsk Ker, Laugarker), saa man kan dukke ned med det hele Legeme. Med Hensyn hertil brugte man allerede i Oldtiden tildels det med beskrivende ord Kerlaug, ligesom vi her kunne vedtage det Udtryk Kar-Bad for at skjelne fra hint Badstue-Bad."

I forbindelse med laug forteller Sundt fra våre egne trakter:

"Glommendalen er vel det Strøg hvor der nu for Tiden bades mest. Her hører det endnu nogenlunde regelmæssig til at tage Laug til Jul til dels ogsaa til Paaske og Pints."

Om boka til Eilert Sundt kan det sies at i den finnes det utrolig mye interessant stoff fra dagliglivet rundt om i Norge på 1860 tallet. Detaljrik som den er, kan det være vanskelig å begrense stoffet når en skal lage utdrag til for eksempel Medlemsbladet. Jeg håper i hvert fall at det jeg har fått med her er av interesse, og at det kanskje inspirerer flere til å prøve badstubad heretter. Det kan nevnes at her i området er det ei gammel inntakt badstue hos Erik Moe og likeens hos Pål Øieren.

Om klær og påkledning

I boka "Renlighets-Stellet i Norge" av Eilert Sundt kommer forfatteren også inn på holdningen til vestlendinger og østlendinger når det gjelder klær og påkledning. I fattigfolks bekledning i det bergenske var han vant til at selv de fattigste viste den omhu og forsiktighet at de gjerne hadde litt klær i bakhånd så de kunne vise seg blant folk. Han påstår at på Vestlandet er det større tarvelighet og forsiktighet i det hele enn på Østlandet. På Østlandet er det større velstand hos den velstående klasse, men også "mere laset Sluskevæsen blandt den simpleste Hob."

"Det yderligste Exempel er mig dette, som jeg hørte ganske nylig paa Besøg i Vinger Præstegjeld. Et af Luther-Stiftelsens Bibelbud, som jeg traf, havde kort forud (i Marts 1869, altsaa Vintertid) været oppe i Østmarkens Sogn, lige ved den svenske Grændse og i en Husmandsplads fundet en enkemand med fire Børn og seet disse saaledes klædte:

1 Gut paa 11 Aar med en Trøje og om Hofterne et smalt Lerredsbelte, - intet mere-, 1 Gut paa 9 Aar med et Par Buxer paa,- intet mere - en Pige paa 7 Aar med et " Erme-Forklæde", som ikke gikk sammen bag - intet mere -, og en Pige paa 3 Aar med en Trøje - intet mere . De to Gutter saaes ude i Sneen, da den Fremmede kom; ellers sad Flokken sammenkrøbet oppe i Skorstenen.

Det er vist ikke tilfældigt, at et saadant Exempel bliver berettet netop derfra, da det kun er altfor vist, at Fattigdom og Modløshed har taget Overhaand der i Egnen."

Dette var voldsomt! Skal en kommentere utsagnet til Sundt må det bli at det er lite nyansert. Fullt så elendig kunne det vel ikke ha vært, men en kan spørre om hvilke hjelpeapparater sto til rådighet for den stakkars enkemannen. Det kan være ei oppgave å finne ut om Sundt har rett i sine påstander om fattigdom og motløshet. Her er det noe å ta fatt i for interesserte medlemmer, så hvis en eller annen føler seg kallet, så sett i gang!

Om lus

Det er naturlig at Eilert Sundt kommer inn på utøy som lus og lopper i boka si fra 1869.

Jeg vil ta med noe fra avsnittet om lus som også gir et godt bilde av levevilkår og standsforskjell på den tida. Han skiller mellom lus på husdyr og andre dyr og lus på mennesker. Siste kategori deles opp i lus på klær og hodelus. Den første kjennes lettere på at den er større og lysere enn hodelusa. Sundt viser til et ordspråk som våre forfedre brukte, for å peke på at lusa var heimehørende i landet vårt langt bakover i historien. Ordspråket lyder : "Saart bider sulten Lus". Et vanlig ordtak som vi bruker, er "Å kjenne lusa på ganga". I begge ordtakene må lusa tolkes som representant for usympatiske personer. Fra barneåra husker jeg ei regle hvor lusa også er innblandet, nemlig:

" Høgt oppi lia det er et hus,
der sitter Barrabas og knekker lus
og putter skala i lomma."

Ei anna regle eller ramse som er populær blant barn, er:

"Loppete, lusete, fillete, ren, pen, edelsten".

Knapper i kjole, bluse eller et annet klessplagg hører med når denne ramsen brukes, og antall knapper avgjør hvor langt uti en kommer. Har en bare to knapper, er en lusete.

Disse ordtakene og reglene viser at lusa var en del av hverdagen i sin tid og gjelder fortsatt.

Sundt forteller nedenstående som viser litt av problemet med lus og vilkåra til husmenn på hans tid.

"På en større Gaard i en af vore Skovhygder er der ikke alene Drengestue, men derhos en særskilt Stue til Natteherberge for Gaardens Husmænd naar de ere i Arbejde paa Gaarden og have for lang Vei hjem. Der er mange Husmænd, de ere ikke paa Gaarden altid, de gaa til og fra, den ene Nat ere nogle af dem over her, den anden Nat andre, et halvt Snes ad Gangen eller derover. Der har været forsøgt paa forskjellige Maader med at holde Senge for dem; men ikke alene at Madmoderen maatte ophøre med at levere Felde og Tepper ud og at Tjenestepigen maatte slutte med at lægge Halm i, men selve de fasttømrede Sengesteder maatte rives ned, saasom de vare Tilholdssteder for Væggelus. Hvad saa? Naar disse Folk have udført sit Dagsverk og koft og nydt sin Grød der i Stuen,

saa gjøre de op et Baal paa Skorstenen, sætte Krakkerne fremom og strække sig paa dem, de sove i Klæderne og ligge paa det haarde Træ, uden et Halmstraa under sig, uden en Trevl af Teppe over sig. Det bliver en let Søvn; nu En, nu en Anden føler sig øm og maa vende sig paa Leiet, eller han fryser og maa staa opp for at kaste mer Ved paa Varmen. Men saaledes ere Folk vante her i denne Skovbygd, at man ikke hører Klage derover; Tømmerhuggere f.Ex. maa jo tage til Takke med tarveligt Logis i deres Markeboder."

Vi skjønner at tilstandene måtte bli som fortalt over, for under slike forhold som folk levde på den tida, var det ikke til å unngå å bli smittet av lus og annet utøy. Når husmenn kom til gards på pliktarbeid, og om de var frie for disse krypene, kunne de fort bli smittet ved at de måtte overnatte i senger andre hadde ligget i. Lusa holdt til i sengeklærne og loppene i halmen. Det var nok tilfeller der husbonden ikke anstrengte seg noe vesentlig for å gi drengen eller husmennene bedre vilkår. Sundt nevner et eksempel på hva en bonde *"yttrede engang i Utaalmodighed om slige Drengestuer, de vare ikke til Andet end at ale (opføde) Kjæltringer og Lus."*

Sundt sier videre: *" Man kan vide, at Lægdlemmets Seng og ligesaa den Seng som staar til Benyttelse for omstreifende Betlere, ofte er i en mislig Tilstand."*

Selv i vår tid med overdreven hygiene, alle slags såper, kremer og avlusningsmidler dukker hodelusa opp i skoler og barnehager rett som det er. Heldigvis ser vi ikke på det som en katastrofe eller skam slik som tidligere. Nå slipper en å snauklippe seg som en stakkars skoleelev måtte gjøre på 1930 tallet etter at helsesøster med finkammen hadde kjemmet fram noen eksemplarer av arten ned på pulten. I dag har apotekene midler som raskt knekker styggedommen.

Oddvar Jakobsen

ULVEJAKT PÅ AUSTMARKA

Det jeg nå skriver er fortalt til meg av Ludvig Thorson fra Bogen.

Året var cirka 1870 som jakten startet. Det var observert et ulvepar i området fra Møkeren til Varaldsjøen og sydover til Storeken og Mjøgshøyden på svensk side av grensen.

Det ble organisert jakt på det viset at en postkjede ble utsatt langs Sikåa mellom Møkeren og Varaldsjøen. Drevkjeden ble utsatt til start mellom Storeken og Djuptjern på svensk side over Bjørntjernhøyden. Høyeste toppen der heter den dag i dag Roparkullen. Der sto sjefen for drevkjeden og gav sine ordre.

Ulveparet var innom området, så drevkjeden startet. Men ved søndre enden av Varaldsjøen hoppet ulveparet i sjøen og svømte over og forsvant inn i Lekvatnet.

Det var siste gang noen har hørt om ulvejakt på Austmarka.

Rune Skoglund

FLØTING PÅ AUSTMARKA

Rudolf Bråten ga mange av sine papirer til historielaget. Her forteller han om sine erfaringer med tømmerfløtingen i bygda, helt fra Emten langt innpå Varaldskogen til langt ned bygda. Beretningen er noe redigert.

Om våren var det fløtingen som alle ventet på. Det var en kjærkommen avveksling for alle. Men før en fikk rullet virket ut til flytende vann var det tungt arbeid, især på lange velter med krokete sulfat, som på Bolnesmyra.

Fløtinga fra Emten var lang og kronglete: gjennom den den trange Emtbekken, Bråtatjernet, Øyerfløyta og dammen der før en kom til Nordre Øyersjøen. Så var det spillflåte til Bolnesbrua, der det måtte hakes gjennom til Søndre Øyersjøen. Der måtte det til medvind (nordavind) for å komme fram. På slike steder kunne det bli mye nattfløting, eller "landligge" i motvind. Kanskje var det rulling igjen, da ble mannskapet brukt der.

Det var alminnelig på slike nøkkelsteder at det ble "kjøpt" med- eller motvind, alt etter hva som lønte seg. Hadde mannskapet akkord, ville de

selvsagt ha medvind. Ellers kunne de kjøpe motvind, så kunne de ligge og vente for betalingen. Kjøpet gikk for seg ved at de leste en besvergelse over et pengestykke og kastet det ut i vannet.

Over Søndre Øyersjøen måtte spillflåten tas i bruk. Det var en bred og lang flåte av tømmer. Midt på den var det en stående rull (kalt hora), montert i et lager på flåten, og oventil i et lager i en tverrgående stokk. Lagerstokken ble holdt på plass av fire stenger som gikk skrått til hvert hjørne av flåten. I rullen, som var temmelig grov, var det to hull, det ene over det andre i kryss. Gjennom hvert hull gikk det en spak som utgjorde fire handtak til å skyve på, altså plass til fire mann. På Søndre Øyersjøen var vi oftest bare to mann, Ivar Nabben brukte å være med.

En godt utbygd flåte skulle ha bordgulv med klosser til feste for beina. Det ble glatt av vannet, rim og is kunne det også bli, tidlig på våren som det var. Ildsted kunne lages av ei steinhelle eller ei avskåret jerntønne for kaffekoking og matlaging, men slikt utstyr var ikke nødvendig på de små sjøene

Flåten ble festet til tømmerbommen, og et stort anker festet til en ca. 400 m lang vaier. Ankeret ble så rodd ut i hele vaierens lengde, om det var nødvendig, og sluppet til bunns. Nå var det ferdig til opprulling av vaieren til man nådde ankeret, for så å ro det ut igjen.

Når en fikk tømmerbommen i bevegelse, var dette et meget lett arbeid. Det gikk nesten av seg selv, bare vaieren ble holdt stram. Var det litt motdrag, kunne det bli hardt nok for to mann

Siden var det postering i Vikeraa. Jeg brukte å være på nordsida i Brattfossen. Det var om å gjøre å få vekk fort stokker som satte seg fast, før det ble for mange. Gikk det mye tømmer i åa ble det snart en stor haug. Den kunne løsne av seg selv, men helst ville den auke til åa var full av tømmer oppover. Tømmertappingen fra sjøen måtte da stanses, og hjelp sendes til Brattfossen. Som regel festet det seg på flere steder når postene var vekk, så kom da ikke tømmeret og la seg på festet.

Festet måtte rives for å finne stokken som bandt det hele. Ofte ble det brukt dynamitt for å få av stokkene som holdt. Det hendte også at vannet måtte slås av, slik at kapping kunne foretas.

Det hele var et vanskelig arbeid, det måtte brukes de mest kyndige og modige fløtere.

Tømmerfest i Brattfossen. Fløteren er Martin Åberg. Foto: Terje Bekken. Bildet er tatt like etter krigen.

Ved Fløtbergfløyta var det mye vading i det iskalde vårvannet. Tømmeret gikk vilt innover småskogen på vestsiden. Det var ingen annen råd enn å gi seg uti og lede stokkene til åpent vann.

Så var vi i Fjørsjøen. Det ble lagt ut lense fra land der åa kom ned og til en diktal: en stokk som var festet til en stein på bunnen. Fra den gikk det lense sydover til Kangasnabben, og der festet til et skjær. Dette for å unngå å få tømmeret utover hele sjøen. Når tømmeret var nede i Fjørsjøen måtte det være langt eller nordavind for å komme videre. Vet at vi to ganger ble liggende i flere dager.

Så var det postering mellom Fjørsjødammen og Varaldsjøen. Der gikk det bra utover.

Fløterlaget i Vikeraa ved Osbrua, trolig i 1946.

Fra venstre: 1) Einar Fjeld 2) Martin Åberg 3) Einar Mariussen 4) Edvard Stenbråten 5) Gunnar Brunsberg 6) Konrad Sjøheim 7) Lauritz Strandseter 8) Magne Østberg 9) Ivar Bekken 10) Herman Åserudseter 11) Aksel Westby 12) Hjalmar Strandseter 13) Ola M. Bekken.

Kommet i Varaldsjøen hadde ikke dette laget mer med tømmeret å gjøre, det ble overtatt av sjøfløter Arnt Stenbråten. Han hadde også fløtingen av tømmer kjørt til Varaldsjøen, og av mye virke som kom fra Bogsvassdraget. Sjøfløtingen foregikk med motorbåt både her i i Møkeren.

Alt dette tømmeret skulle så fløtes gjennom Sikåa, her var det et annet fløterlag. Her var jeg med en gang da jeg tjente hos Eiolf Hjalmarson i Nordre Abrahamstorpet. Vi losjerte i ei brakke ved Varalddammen. I ei anna brakke bodde et kvinnfolk fra Sikåberget. Hun hadde høner, og vi kjøpte egg av henne. Gamle Hans Stenbråten kom en dag kjørende med hest etter veien. Han var en av de gammeldagse gubbene med helskjegg. Det var første og siste gang jeg så ham.

Jeg var også med i Møkerfløtingen en sommer. Det var i krigstiden. Lauritz Tangen fikk for lite bensin til fløterbåten, og Einar Dragonmoen og jeg fikk tilbud om å fløte tømmeret fra Tangen til Austmarka med spillflåte. Lauritz og Karl Dragonmoen kjørte det fra Sikåa til Tangen. Jeg husker en pinsedags morgen vi landet med en bom mens kirkeklokkene kimte.

Bommene fikk en veldig fart i medvind, vi måtte binde dem ved østlandet slik at den vestre lensa svingte seg foran, og så passe på å løsne den i tide, ellers hadde den vel røket. Tømmeret tok snarveien på tørre landet iblant. Vi var med i fløtingen langt sydoover Austmarka. Det var mange av oss, de fleste var fastboende i området.

Vi losjerte i Kiærbygningen og sloss med veggelusa det meste av natta. Når det ble mørkt kom den fra alle kanter, også fra taket slapp den seg ned på teppet så det hørtes. En kunne bli nervøs av mindre.

Kiærbygningen ble flyttet fra Sikåa til Austmarka hvor den tjente som bolig for arbeiderne på Storsaga. Veggelus var det da den sto ved Sikåa, og enda den ble fløtet og satt opp på nytt var lusa like frisk.

Rudolf Bråten

ETTERLYSNING

Når jeg har holdt på med litt slektsgranskning opp igjennom noen år, har jeg hengt meg opp i en av mine forfedre. Det er min tippoldefar Anders Wahlström fra Sødra Metbækken i Östmark i Sverige, født 1824. Han var far til Stina Caisa, som ble gift med Ole Eriksen Rundhaug i 1873. Han bodde på Rundhaugen.

Anders Wahlström virket som dekorasjonsmaler over store deler av Finnskogen, særlig på Austmarka, hvor kister, skap, andre møbler, dørfyllinger, listverk og panel ennå finnes med hans fine roser og dekor. (Anders var også spillemann, på trekkspill og fele). Takdekorasjonene på Tangen, som han malte i 1841, finnes der til dags dato. Skap, panel og listverk har jeg også funnet igjen hos tre familier på Austmarka, årstallene er skrevet på, fra 1842 og oppover. Men han har ikke skrevet navnet sitt på alt han har malt, men man kan kjenne igjen dekorasjonsstilen og tallene hans. Jeg har også hørt at han har malt inne i en svensk kirke, men vet ikke hvilken kirke dette er.

Jeg var en tur i Östmark for å finne litt ut om hvor Wahlströmfamilien hadde bodd. Her traff jeg tilfeldigvis en hyggelig, eldre kar som jeg kom i prat med om gamle torp. Plutselig sier mannen: - Du leter vel ikke etter maler Wahlström? - Jo - sier jeg. - Ja, men da skal du bli med meg hjem, for jeg har et skap han har malt - Det viste seg at foreldrene til denne mannen hadde vært naboer med Wahlström, og at de hadde fått dette skapet

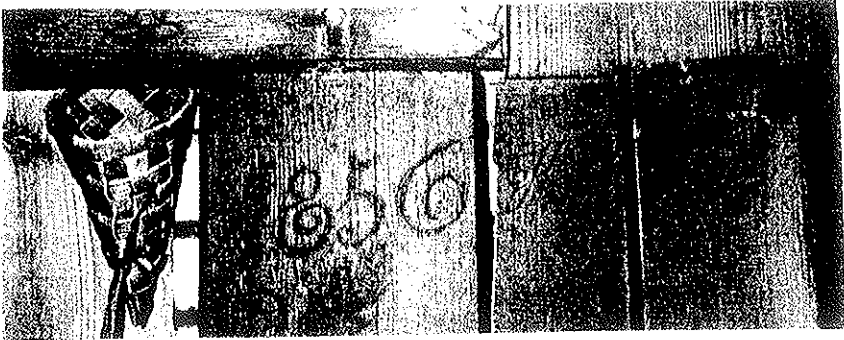
som takk for mat og melk i en hard tid. Skapet hadde han laget av noen vedkubber som var kløyvd til planker. Malingen laget han selv, årstallet var 1882. Skapet så ut som det var helt nytt, det var blitt brukt som medisinskapp så lenge de hadde hatt det.

Jeg har tatt bilder, og fått noen bilder av skap og andre ting han har malt. Samlingen er liten ennå, men jeg håper å få samlet inn noe av livsverket til Anders Wahllström, og finne ut mer om hvor han vandret, og noen årstall. Så det jeg etterlyser er om noen kan ha et eller annet som han har malt, og som jeg kan få ta bilde av. Kanskje noen til og med har bilder de kan sende meg. Jeg er også interessert i alle slags opplysninger om Anders, så jeg håper at det er noen som kan hjelpe meg videre i min tippoldefars fotspor.

P.S. Ser man på underskriften hans, ser det ut som om det står "Hahllström" i stedet for Wahllström.

Tlf.: 62829704

Nanny Lysen
2218 Lunderseter

Utgiver: Austmarka Historielag

Redaksjon og ekspedisjon:
Finn Åberg
Meltzersgt. 3
0257 Oslo
Tlf.: 22 44 54 52

Medlemskap koster 100 kr året
Betales til:
Austmarka Historielag
v/Sissel Solvin
2224 Austmarka
Gironr: 1840 16 29625